

Johanna Kuusi

PIENTEN LASTEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSEN ARJEN SIIRTYMISSÄ

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Johanna Kuusi: Pienten lasten osallisuus varhaiskasvatuksen arjen siirtymissä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2023

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksessa, alle kolmevuotiaiden ryhmässä, lasten osallisuus toteutuu ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymisissä. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, millaiset asiat varhaiskasvatuksen henkilöstön mielestä mahdollistavat ja rajoittavat lasten osallisuutta ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymisissä. Teoreettisessa viitekehyksessä avataan lasten osallisuutta painottaen alle kolmevuotiaiden lasten osallisuutta siirtymätilanteissa. Alle kolmevuotiaiden lasten ryhmässä osallisuuden tulisi olla pedagoginen käytäntö samalla tavalla kuin isompien lasten ryhmässä ja perustoiminnot sekä siirtymätilanteet tulisi nähdä tärkeänä osana kokopäiväpedagogiikassa.

Tutkimus on laadullinen ja toteutettu fenomenologisella tutkimusotteella. Tutkimusaineisto kerättiin Etelä-Suomessa sijaitsevan kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstöltä. Aineiston keruu toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella, joka lähetettiin päiväkotien johtajien kautta varhaiskasvatusryhmien tiimeille. Kyselylomake koostui avoimista kysymyksistä, joista osa oli pakollisia ja osa vapaaehtoisia. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmin.

Tutkielman johtopäätöksenä voidaan esittää, että alle kolmevuotiaiden lasten ryhmässä lasten osallisuus toteutuu kaikissa siirtymätilanteissa, kuitenkin ikätason mukaisesti. Lasten iän ja kehitystason lisäksi osallisuuteen vaikutti siirtymätilanne eli oltiin siirtymässä ulkoiluun, ruokailuun vai päivälevolle. Osallisuuden mahdollistavia tekijöitä oli varhaiskasvatuksen henkilöstön näkemysten mukaan vähänlaisesti heidän ryhmässään, kun taas rajoittavia tekijöitä oli useampia. Alle kolmevuotiaiden ryhmässä lasten osallisuudessa kehitettävää löytyy arjen kiireen sekä muuttuvien tekijöiden hallitsemisessa, lasten non-verbaalisten viestien havainnoimisessa ja niihin reagoimisessa siirtymätilanteissa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että varhaiskasvatuksen henkilöstöllä oli selkeä näkemys lasten osallisuuden toteutumisesta siirtymätilanteissa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä oli myös hyvin tietoa osallisuuden mahdollistavista ja rajoittavista tekijöistä.

Avainsanat: Varhaiskasvatus, osallisuus, siirtymätilanteet, alle kolmevuotiaiden osallisuus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	LAPSEN OSALLISUUS	6
2.1	Osallisuuden määritelmä	6
2.2	Osallisuus varhaiskasvatuksen asiakirjoissa	8
2.3	Osallisuus ja alle kolmevuotiaat lapset	9
3	OSALLISUUS JA SIIRTYMÄTILANTEET ALLE KOLMEVUOTIAILLA	11
3.1	Siirtymät alle kolmevuotiaiden ryhmässä	11
3.2	Osallisuus perustoiminnoissa	13
3.3	Siirtymätilanteet ja osallisuus	14
3.3.1	<i>Ulkoiluun lähteminen</i>	14
3.3.2	<i>Ruokailuun siirtyminen</i>	15
3.3.3	<i>Päivälevolle siirtyminen</i>	15
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
4.1	Tutkimustehtävä.....	17
4.2	Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa	17
4.3	Fenomenologinen tutkimusote	18
4.4	Aineiston hankinta ja tutkimusjoukko	19
4.5	Aineiston analyysi	19
5	TULOKSET	21
5.1	Lasten osallisuus alle kolmevuotiaiden ryhmissä	21
5.2	Lasten osallisuus siirtymätilanteissa	22
5.2.1	<i>Osallisuus ulkoiluun lähtiessä</i>	22
5.2.2	<i>Osallisuus ruokailuun siirryttäessä</i>	23
5.2.3	<i>Osallisuus päivälevolle siirryttäessä</i>	24
5.3	Osallisuutta mahdollistavat ja rajoittavat tekijät	25
5.3.1	<i>Mahdollistavat tekijät siirtymätilanteissa</i>	25
5.3.2	<i>Rajoittavat tekijät siirtymätilanteissa</i>	25
6	POHDINTA	27
6.1	Johtopäätökset.....	27
6.2	Eettisyys ja luotettavuus	31
6.3	Jatkotutkimukset	32
	LÄHTEET	34
	LIITTEET	37
	Kysely pienten lasten osallisuudesta	37

1 JOHDANTO

Yksi keskeisimmistä asioista varhaiskasvatuksessa on lasten osallisuus ja miten sitä voidaan toteuttaa mahdollisimman monipuolisesti varhaiskasvatuksessa. Opetushallituksen (2022) uudistetuissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, josta jatkossa käytetään nimitystä vasu, lasten osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä tulla kuulluksi ja nähdä yksilönä ja ryhmän jäsenenä korostetaan useassa eri yhteydessä. Turjan (2020) mukaan viime vuosina lasten osallisuuden mahdollistamista on tutkittu yhä enemmän ja se on ollut kasvavan mielenkiinnon kohteena varhaiskasvatuksessa, sekä kenttä- että tutkimustyössä. Leskisenoja (2019) kirjoittaa arkityössä ja tutkimuksessa tehdyistä havainnoista, jotka ovat kuitenkin osoittaneet, että päiväkotien välillä on eroja lapsen aidon osallisuuden toteuttamisessa ja joissakin päiväkodeissa otetaan vasta ensimmäisiä askeleita osallisuuden polulla. Turja (2020) on kirjoittanut lapsen aseman muuttumisesta ja vahvistumisesta varhaiskasvatuksessa, mikä on vaikuttanut myös aikuisen ja lasten väliseen valtasuhteeseen ja lapsilähtöiseen ajattelutapaan. Lapset halutaan nähdä aloitteellisina ja aktiivisina toimijoina, jotka vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa hakevat omaa tilaa ja rakentavat omaa ymmärrystä.

Osallisuuden pedagogiikassa on Ahosen ja Roosin (2021) mukaan joskus ajateltu, että se ei koske pienten ryhmää. Alle kolmevuotiaiden perushoitoa ei ole nähty pedagogisena toimintana ja vastavuoroisen keskustelun käyminen alle kolmevuotiaiden kanssa on nähty haastavana, erityisesti kielen kehityksen kannalta. Løkken (2009) tutkimus on kuitenkin osoittanut, että myös ilman verbaalista keskustelukykyä alle kolmevuotiaatkin ovat löytäneet useita tapoja kommunikointiin ja toimintaan aikuisten ja vertaistensa kanssa. Alle kolmevuotiailla lasten osallisuudessa korostuu vuorovaikutus ja Turjankin (2022) esille nostama vastavuoroisuus tilanteessa läsnä olevien kesken. Osallisuudessa

kaikki osapuolilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. Tämä edellyttää kuuntelemista ja kuulluksi tulemista.

Varhaiskasvatuksessa alle kolmevuotiaiden lasten osallisuus ei ole saanut suurta näkyvyyttä tutkimustyössä. On joitakin tutkimuksia, kuten edellä mainittu Løkken (2009) tutkimus sekä Pekin ja Tammisen (2002) tutkimus, joissa sivutaan myös alle kolmivuotiaita. Pääsääntöisesti tutkimuksissa keskitytään isompiin lapsiin, joilla osallisuus näkyy enemmän päivän toiminnoissa. Pienten ryhmässä lasten osallisuutta voidaan erinomaisesti tukea päivittäisissä perustoimintotilanteissa ja siirtymissä niihin. Perustoimintojen sijaan tutkimuksessani syvennyn lasten osallisuuteen siirtymätilanteissa ja erityisesti ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymisiin. Pienten ryhmässä siirtymätilanteet saatetaan kokea haastavina ja kuormittavina kiireen vuoksi ja lasten osallisuuden toteutuminen näissä tilanteissa voi jäädä heikoksi, jolloin on tärkeää tuottaa tutkimusta siitä, miten kasvattajat näkevät ja kokevat lasten osallisuuden siirtymätilanteissa.

Aihe on valittu sillä perusteella, että halutaan herätellä ihmisiä siihen ajatukseen, että lapsen laadukkaan kasvun, kehityksen ja oppimisen pohja luodaan jo alle kolmevuotiaiden ryhmässä ja osallisuus on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta myös pienten ryhmissä. Alle kolmevuotiaiden ryhmissä osallisuuteen kiinnitetään vähemmän huomiota kuin isompien ryhmässä ja onkin tärkeä lisätä tietoisuutta lasten osallisuuden huomioimisesta pienten ryhmissä ja erityisesti päivittäin toteutuivissa siirtymätilanteissa.

Kandidaatintutkielmani tavoitteena on selvittää varhaiskasvatuksen henkilöstön, tässä tapauksessa tiimien näkemyksiä siitä, miten alle kolmevuotiaiden ryhmässä toteutuu lasten osallisuus siirtymissä ja millaisia mahdollisuuksia tai haasteita he ovat kohdanneet näissä tilanteissa. Aineistoni olen kerännyt sähköisellä kyselylomakkeella varhaiskasvatuksen työntekijöiltä.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat varhaiskasvatus, osallisuus, siirtymätilanteet, alle kolmevuotiaiden osallisuus.

2 LAPSEN OSALLISUUS

2.1 Osallisuuden määritelmä

Osallisuuden käsitettä voidaan määritellä monin eri tavoin ja osallisuus käsitteenä on laajasti ymmärrettävissä. Varhaiskasvatusta käsittelevässä kirjallisuudessa ja erilaisissa tutkimuksissa voidaan havaita, että näkökulmat osallisuudesta ovat erilaisia ja jokainen tutkija ja kirjailija tarkastelee osallisuutta tietystä näkökulmasta.

Sevon ym. (2021) mukaan osallisuudella tarkoitetaan lasten vaikutusmahdollisuuksia ja aloitteellisuutta päivittäisissä toiminnoissa sekä heidän elämäänsä ja arjen yhteisöjä koskevissa päätöksissä, perustuen vapaaehtoisuuteen. He ovat pohtineet myös yhdenvertaista osallisuutta, jossa korostuu demokratian ja tasa-arvon lisäksi myös heikomman oikeuksien turvaaminen.

Turja ja Vuorisalo (2022) ovat tarkastelleet osallisuutta sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. Heidän mukaansa osallisuus on toimijuutta, joka edellyttää vastavuoroisuutta sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa ja siihen sisältyy sekä lasten että aikuisten mahdollisuus vaikuttaa omaan ja yhteiseen toimintaan, mikä puolestaan edellyttää kuulluksi tulemistä ja toisten kuuntelemista. Kuulluksi tulemisen lisäksi osallisuuteen kuuluu lähtökohtaisesti myös lasten osallisuus päätöksentekoon, erityisesti lasta koskevissa asioissa. Osallisuuden tuomat kokemukset ryhmään kuulumisesta ja kuulluksi tulemisesta herättävät lapsissa erilaisia tunteita, kuten hyväksytyksi tulemistä, yhteenkuuluvuutta sekä ylpeyttä ja iloa niin omasta kuin ryhmänkin yhteisistä haasteista selviämisestä ja osaamisesta.

Kallinen ja kump. (2021) puolestaan ottavat kantaa lapsen osallisuuteen hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsen oma tunne siitä, että hän tulee kuulluksi ja nähdyksi sekä kohdatuksi omana itsenään, vaikuttaa väistämättä hänen hyvinvointiinsa. Kun kasvattaja vahvistaa lapsen osallisuutta, hän

vahvistaa samalla myös lapsen hyvinvointia. Myös Leinonen ja ym. (2014) esittävät tutkimuksessaan lasten osallisuuden moniulotteisena kysymyksenä, jossa keskeisiä elementtejä ovat lasten aktiivinen osaaminen ja hyvinvointi. Tutkimuksen mukaan lasten osallisuuden mahdollistaminen vaatii vielä tukea sekä tehostettua kehittämistä, sillä tällä hetkellä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa lasten osallisuus toteutuu parhaiten lasten keskinäisissä leikeissä.

Kettukangas ja Härkönen (2014) nostavat esille lapsen itsensä tärkeäksi kokemisen ja mahdollisuuden vaikuttaa ympäröivään maailmaan yhdeksi osallisuutta määrittäväksi tekijäksi. Heidän mukaansa yhteisöllisyys osallisuudessa jää helposti sivurooliin, jos lapsi nähdään vain subjektina ja yksilöllisenä toimijana. Onkin tärkeää muistaa kuitenkin, että osallisuus tarkoittaa myös sosiaalisia suhteista sekä yhteisön toiminnassa mukana olemista. Lapsilla osallisuus ilmenee ikätasolle sopivalla tavalla ilmaista itseään ja toimia.

Turjan (2022) mukaan osallisuuden yhteydessä saatetaan puhua myös osallistamisesta, jolloin on tärkeää erottaa nämä kaksi eri asiaa tarkoittavaa termiä toisistaan. Osallistamisella voidaan tarkoittaa esimerkiksi sellaisia lapsiin suunnattuja toimia, joilla yritetään ohjata heitä osallisiksi, tai voidaan todeta, että jokin johtamistapa on osallistava. On tärkeää muistaa, että osallisuus perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja tasavertaiseen, dialogiseen suhteeseen ihmisten välillä, kun taas osallistamisessa lapsi on kasvattajan toiminnan kohde eikä vapaasta tahdosta toimiva aktiivinen subjekti, mikä lisää entisestään aikuisen auktoriteettia.

Sevon ym. (2021) ovat tutkineet erilaisia puhetapoja lasten osallisuudesta ja heidän tekemänsä analyysin perusteella on erotettu neljä eri puhetapaa: Osallisuus normina-puhetavassa korostetaan, että osallisuus on lasten oikeus ja lapsista puhutaan yhdenmukaisena ryhmänä, joiden osallisuuden edistäminen on aikuisen velvollisuus. Tähän puhetapaan on liitetty arvoja, jotka korostavat tasa-arvoa ja demokratiaa sekä yhdenvertaisuutta. Tärkeä näkökulma osallisuus normina-puhetavassa on lasten osallisuuden universaalisuus, osallisuuden kuuluminen kaikille lapsille. Rajattu ja näennäinen osallisuus-puhetavassa lasten osallisuuden mahdollisuudet eivät toteudu täysimittaisina, sillä aikuinen on niitä jo ennakkoon rajaamassa ja määrittämässä. Osallisuuden rajallisuutta voidaan

selittää sillä, että lapsi edustaa lähinnä itseään ja toisaalta aikuisen velvollisuutena huolehtia lasten turvallisuudesta, jolloin aikuisen valta-asema näyttäytyy vahvana. Tässä puhettavassa osallisuus toteutuukin parhaiten niillä lapsilla, joilla resurssit, esimerkiksi kielitaito on hyvä. Eletty osallisuus ihanteena-puhettavassa rakennetaan sellaista ideaalitulannetta, jossa lapset nähdään omaan elämäänsä vaikuttavina kansalaisina ja että osallisuus on kaiken kattava periaate lasten arjessa. Osallisuuden tulisikin olla sellainen asia, joka olisi läsnä kaikessa yhteiskunnan ja ammattilaisten toiminnassa. Pakeneva osallisuus-puhettavassa tuodaan esille lasten näkökulman ja osallisuuden tavoittamisen ongelma, mikä korostuu, jos lapsella on vaikeuksia viestiä omasta osallisuudestaan. Tähän puhetapaan sisältyy esimerkiksi lapsiryhmät, joissa haasteellisuutta lasten osallisuuteen voi tuoda muun muassa lapsen ikä tai puuttuva yhteinen kieli, jolloin lasten osallisuus ja lapsen näkökulman ymmärtäminen pakenevat aikuisilta.

2.2 Osallisuus varhaiskasvatuksen asiakirjoissa

Varhaiskasvatuksen toimintaa säätelevät useat lait, sopimukset ja asiakirjat, jotka velvoittavat varhaiskasvattajia huomioimaan lasten osallisuuden. Tässä kappaleessa keskityn niihin asiakirjoihin, jotka ohjaavat toimintaa, kun työskennellään alle kolmevuotiaiden parissa, varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja YK:n Lasten oikeuksien sopimus. Tästä syystä olen jättänyt esiopetussuunnitelman (esiops) mainitsematta, vaikka se onkin oleellinen varhaiskasvatusta ohjaava asiakirja, mutta sitä ei toteuteta alle kolmevuotiaiden ryhmässä.

Varhaiskasvatuslain (2018) kolmannessa pykälässä listataan varhaiskasvatuksen tavoitteita ja yksi niistä koskee lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Kyseisen pykälän mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että lapsi saa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua. (Varhaiskasvatuslaki, 2018)

Syksyllä 2022 ilmestyi uudistettu varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jossa mainitaan lasten osallisuus useassa eri kohdassa. Yhdeksi laaja-alaisen osaamisen osa-alueeksi on nostettu osallistuminen ja vaikuttaminen, mikä tulisi huomioida kaiken ikäisten lasten kanssa toimiessa. Vasussa (Opetushallitus

[OPH] 2022) sanotaan, että lapsen oikeuksiin kuuluvat osallisuus omaan elämään vaikuttavista asioista ja kuulluksi tuleminen ja alle kolmevuotiaiden ryhmässä tämä korostuu myös perustoiminnon siirtymätilanteissa. Näissä arkisissa tilanteissa varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen kehittyviä vaikuttamisen ja osallistumisen taitoja sekä kannustaa, ikä- ja taitotaso huomioiden, oma-aloitteisuuteen. Lasten ajatusten kuunteleminen ja heidän aloitteisiinsa vastaaminen sekä lasten arvostava kohtaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Kasvattajien tehtävänä on huolehtia, että jokaisella lapsella on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua, sillä sen kautta lasten itseluottamus kasvaa, käsitys itsestään kehittyy ja heidän yhteisössään tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat. Varhaiskasvatuksen perusteissa inklusiivinen toimintakulttuuri edistää osallisuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassa. Osallisuutta vahvistetaan lasten sensitiivisellä kohtaamisella sekä myönteisellä kokemuksella nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta, sillä osallisuuden kautta lasten ymmärrys oikeuksista, vastuusta ja yhteisöstä sekä valintojen seurauksista kehittyy.

Unicefin (1989) Lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimus on maailman laajimmin ratifioitu YK:n ihmisoikeussopimus ja sitä on sitoutunut noudattamaan 196 maata eri puolilta maailmaa. Sopimusta on kehitetty 2000-luvulla vastaamaan muuttuvan maailman haasteisiin ja siihen on lisätty kolme valinnaista pöytäkirjaa eli ns. lisäpöytäkirjaa. Sopimuksen kahdennentoista artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka pystyy muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemykset kaikissa lasta koskevissa asioissa. Iän ja kehitystason mukaisesti lapsen näkemykset tulee huomioida lasta koskevissa asioissa.

2.3 Osallisuus ja alle kolmevuotiaat lapset

Pekin ja Tammisen (2002) tekemässä tutkimuksessa pienten lasten osallisuus vaatii aikuiselta lasten yksilöllistä huomioimista ja kykyä "lukea" lapsen viestejä ja vastata niihin. Useasti alle kolmevuotiaiden ryhmässä lasten osallisuus ei toteudu välttämättä puheen kautta, vaan pienillä lapsilla on monia ei-kielellisiä tapoja viestiä tarpeistaan ja odotuksistaan aikuisille. Mitä pienemmästä lapsesta

on kyse, sitä vahvemmin lapsi on riippuvainen aikuisten kyvystä ymmärtää heidän tarpeitaan ja tulla kuulluksi. Myös Leinonen (2014) on kirjoittanut pienten lasten osallisuudesta ja aikuisen vahvasta roolista lapsen tukemisessa ja ohjaamisessa, kun he harjoittelevat omien valintojen takana seisomista ja vastuuseen kasvamista. Vaikka pieni lapsi onkin taitava ja pystyvä oman elämänsä vaikuttaja, tarvitsee hän yksilöllistä tukea aikuiselta valintoja tehdessään ja omatoimisuuden opettelussa.

Katajan (2014) mukaan osallisuuspedagogiikassa ensiarvoisen tärkeää on varhaiskasvattajien sensitiivisyys. Sensitiivisyys voidaan määritellä herkkyydeksi aistia lasten sanattomia ja sanallisia viestejä sekä tunnetiloja ja vastata niihin. Kun kyseessä on pieni lapsi, omien ajatusten sanoittaminen voi olla vielä vaikeaa, jolloin lapsi saattaa turvautua erilaiseen viestintään. Näissä tilanteissa aikuisen on otettava toisenlainen aktiivinen rooli; herkkä ja valpas kuuntelijan ja oivaltajan rooli. Aikuisten sensitiivisyys voidaan nähdä myös ystävällisen ilmapiirin luomisena lapsiryhmässä. Jotta lapsi voi turvallisesti kiinnittyä ryhmäänsä, varhaiskasvattajan tulee varmistua siitä, että lapsen tarpeisiin vastataan herkästi ja aikuinen on aina lapsen saatavilla. Lasten havainnointi on erityisesti pienten ryhmässä olennainen mahdollistaja osallisuudelle. Omien havaintojensa pohjalta aikuisen tulee pohtia missä häntä eniten tarvitaan, esimerkiksi onko joku ryhmän lapsista allapäin tai kenties joku lapsista ei syystä tai toisesta kykene kiinnittymään toimintaan.

-

3 OSALLISUUS JA SIIRTYMÄTILANTEET ALLE KOLMEVUOTIAILLA

3.1 *Siirtymät alle kolmevuotiaiden ryhmässä*

Erilaiset siirtymätilanteet alle kolmevuotiaiden ryhmässä ovat jokapäiväistä arkea, joissa korostuu aikuisen pedagogisuus ja lapsilähtöisyys. Siirtymätilanteilla viitataan tapahtumiin edellisen toiminnan loppumisen ja seuraavan toiminnan alkamisen välillä (Lämsä, 2021) eli siirrytään lasten kanssa toiminnasta toiseen. Siirtymätilanteiksi voidaan laskea esimerkiksi ulkoiluun lähteminen, ruokailuun ja päivälevolle siirtyminen, jotka nostan tutkimukseni keskiöön. Lämsä (2021) kirjoittaa kokopäiväpedagogiikasta ja kuinka toiminnasta toiseen siirtyminen ilmentää, todentaa ja haastaa kokopäiväpedagogiikan tavoitteita. Kun siirtymätilanteet on suunniteltu selkeiksi, tietää lapsi paremmin mitä seuraavaksi tapahtuu ja mitä häneltä odotetaan tietyssä tilanteessa. Pienten ryhmässä siirtymätilanteet tarjoavat lapsille mahdollisuuksia rakentaa omaa rooliaan ryhmän jäsenenä ja tarjota ryhmään kuulumisen kokemuksia. Siirtymätilanteissa voidaan pedagogisesti hyödyntää päiväkodin tiloja ja tällä tavoin mahdollistaa muun muassa hyvien kaveritaitojen kehittyminen pedagogisissa tehtävissä.

Ahonen ja Roos (2021) kirjoittavat siitä, miten erilaisten siirtymätilanteiden kuormittavuus nousee esille varhaiskasvatuksen henkilöstön työilloissa ja koulutustilaisuuksissa vuosi vuodelta. Heidän mukaansa siirtymätilanteiden kuormittavuutta voidaan merkittävästi keventää varhaiskasvattajien omien linjauksien avulla. Yhdessä tilanteita havainnoiden voidaan miettiä onko siirtymätilanteita sopiva määrä vai tuleeko kasvattajille tunne, että koko päivä on pelkkää siirtymää paikasta toiseen. Päivän rakennetta tuleekin tarvittaessa arvioida rohkeasti uudelleen ja karsia turha siirtymät.

Siirtymätilanteissa tulee pohtia millaisella kokoonpanolla siirtymät toiminnasta toiseen suoritetaan ja onko siirtymät helpompi tehdä esimerkiksi pienryhmissä. Lämsän (2021) mukaan pienryhmä toimintatapana vahvistaa lasten välistä myönteistä vuorovaikutusta ja tarjoaa aikuisille tilaisuuden lasten yksilölliseen huomiointiin myös siirtymätilanteissa. Pienryhmät pyritään suunnittelemaan ja rakentamaan tilanteiden pedagoginen näkökulma huomioiden ja lasten osallisuus huomioiden. Ryhmät voivat olla pysyviä tai muuttuvia, erikokoisia ja rakenteeltaan erilaisia. Ryhmän toimivuuden kannalta lapset jakaantuvat päivän mittaan joustavasti pienempiin ryhmiin, mikä edesauttaa päivän perustoimintojen sujumista ja siirtymätilanteiden porrastamista.

Ahonen ja Roos (2021) kirjoittavat pukeutumisesta leikillisenä oppimistilanteena ja kun kasvattajat näkevät pukeutumistilanteen pedagogisesti arvokkaana osana päivän kulkua, siihen sitoutuminen on helpompaa ja palkitsevampaa. Leikillisyyttä on tutkinut myös Lokken (2009), kun hän tutkimuksessaan yhdistää alle kolmevuotiaiden lasten leikillisyyden ja taaperotyylisen toiminnan. Leikillisuus ja taaperotyyli näkyy lasten toiminnassa muun muassa innokkaina liikkumistyyleinä ja iloisuutena kommunikoidessaan toistensa kanssa. Leikillisyydessä aikuisen rooli on olla lämpimän kiinnostunut lasten toiminnasta ja nähdä alle kolmevuotiaat lapset aktiivisina osallistujina ympäristössä, jossa lapset toimivat. Pursi (2019) on tutkinut väitöskirjassaan lasten leikillisiä kohtaamisia alle kolmevuotiaiden ryhmässä. Näitä kohtaamisia on myös päivän aikana tapahtuvissa erilaisissa siirtymätilanteissa ja Pursin tutkimustulosten mukaan leikillisten kohtaamisten rakentaminen ja ylläpitäminen vaativat vuorovaikutuksellista työtä, jolloin osallistujat pystyvät ilmaisemaan toisilleen suuntautumistaan yhteisen ymmärryksen rakentamiseen sekä leikillisten tilanteiden ylläpitämiseen. Pursin (2019) tutkimuksessa nousee esille pienten ryhmässä leikki- ja tunneviestien yhteen soinnuttaminen, mikä vaikuttaa osallistujien vuorovaikutukseen ja yhdessä toimien osaavat ajoittaa omat vuoronsa toisten vuoroihin, tietävät milloin tulee olla paikallaan tai hiljaa sekä milloin vuorotella ja milloin ilmaista itseään samanaikaisesti.

3.2 Osallisuus perustoiminnoissa

Kettukankaan ja Härkösen (2014) mukaan varhaiskasvatuksen perustoimintoihin liittyvää kirjallisuutta ja tutkimusta löytyy vähäisesti, vaikka varhaiskasvatuksen varhaisemmissa opetussuunnitelmissa on perustoiminnot esitelty omana alueenaan. Siirryttäessä 2000-luvulle, perustoimintoja ei enää käsitelty omana alueena alan kirjallisuudessa, vaikka perustoiminnot varhaiskasvatuksessa ovat päivittäin eri tilanteissa toistuvia, ihmisen perustarpeiden tyydyttämiseen liittyviä välttämättömiä toimintoja. Lapsen iästä riippuen perustoimintojen parissa toimitaan päivittäin vaihtelevia aikoja ja jokainen yksittäinen hetki perustoiminnoissa voi kehittää lasta kokonaisvaltaisesti, osallisuuden näkökulmasta.

Kettukangas ja Härkönen (2014) kirjoittavat myös siitä, miten pienten ryhmässä suuri osa päivästä menee lasten perustoiminnoissa, jolloin heidän ryhmässään erityisesti korostuu kokopäiväpedagogiikka ja perustoimintojen pedagogisuus. Kun pienten ryhmässä pedagogiikka on läsnä arjen jokaisessa tilanteessa, lapsen osallisuuden mahdollisuuksia ja pysyvyyden kokemuksia tulee tarkastella perustoimintojen näkökulmasta ja erityisesti päivän aikana tapahtuvissa siirtymätilanteissa. Lämsän (2021) mukaan suomalaisissa päiväkodeissa kokopäiväpedagogiikka on noussut keskeiseksi toimintatavaksi, vaikka käsitteen käytännön tulkinnat vaihtelevat ja tieteellinen määrittely on kesken. Käsitteenä kokopäiväpedagogiikka tarkoittaa konkreettisesti kokopäiväkotipäivää, sen eri vaiheita ja niiden jäsentymistä päivän osaksi. Kokopäiväpedagogiikan mukaisesti jokainen arjen kohtaaminen ja erilaiset toimet nähdään pedagogisesti arvokkaina hetkinä. On siirrytty pois ajattelutavasta, jossa vain varhaiskasvattajien suunnittelemat opetustuokiot nähdään pedagogisina hetkinä.

Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, Siren-Tiusasen ja Tiusasen (2001) mukaan sitä enemmän perustoimintoihin kannattaa panostaa. Perustoiminnot, kuten ulkoilu pukemisineen ja riisumisineen, hygieeniset toimenpiteet sekä ruokailu ja päivälepo ovat päivän kulussa tärkeitä tilanteita kohdata lapset yksilöllisesti ja läheisesti sekä toteuttaa lapsen tunnetankausta. Alle kolmevuotiaiden ryhmässä perustoiminnot tarjoavat mahdollisuuksia harjoitella käden taitoja, kielellistä vuorovaikutusta sekä tukevat lapsen kehitystä

kokonaisvaltaisesti, myös osallisuuden näkökulmasta. Kettukankaan ja Härkösen (2014) mukaan perustoiminnoissa osallisuuden edellytyksenä on, että lapsi saa kasvattajalta tietoa, miten ja miksi toimitaan tietyssä tilanteessa, samoin lapsen päätöksentekoon johtava vuorovaikutus aikuisen kanssa on osallisuudessa keskeistä.

3.3 Siirtymätilanteet ja osallisuus

Kataja (2018) kirjoittaa varhaiskasvatuksemme toimintakulttuuristamme, jossa lapsille annetaan mahdollisuuksia tehdä valintoja ja vaikuttaa toimintaan, on yhtenä tavoitteena se, että lapset oppivat tarkastelemaan tekemiään valintojaan oman toimintansa kautta. Samalla opetetaan lapsille ymmärrystä velvollisuudesta, mikä tulee omien valintojen ja niiden seurausten myötä. Vastuuta ja valtaa tulee kuitenkin rajoittaa lasten kanssa ja lasten tulisikin olla vastuussa vain asioista, jotka ovat heidän kehitystasolleen sopivia ja aikuisen tehtävänä on edelleen auttaa lasta vastuunkannossa.

3.3.1 Ulkoiluun lähteminen

Jotta osallisuus mahdollistuisi ulkoiluun lähtemisessä, Kettukankaan ja Härkösen (2014) mukaan etukäteissuunnittelulla on suuri merkitys. Porrastettu ja kiireetön siirtyminen pukemaan mahdollistaa sen, että lapsella on tilaa ja aikaa toimia ja harjoitella pukemisen taitojaan. Myös eteistilan järjestelyt sellaisiksi, että lapset saavat helposti itse otettua vaatteensa, antaa lapsille mahdollisuuden monipuolisesti osallistua ulkoiluun siirtymisessä. Jo pienikin lapsi saa kokemuksen osallistumisesta, kun hänelle annetaan mahdollisuus esimerkiksi itse laittaa kättä hihaan tai yrittää vetää housuja jalkaan. Pukemistilanteissa lapsen osallisuutta vahvistetaan myös mahdollisuus valintaan: laitetaanko punaiset vai siniset lapaset, laitetaanko ensin kauluri vai kypärämyssy. Näiden pienten päätösten tekeminen vahvistaa lapsen luottamusta omiin taitoihinsa ja itseensä. Erilaisten valintojen tekemisten lisäksi on tärkeää, että lapsi kokee tulleensa kuulluksi ja hänen kanssaan keskustelemalla pyritään selvittämään lapsen oma mielipide. Usein myös kaverin auttaminen ulkoiluun siirryttäessä voi vahvistaa osallisuutta sekä osaamisen tunnetta. Katajan (2014) mukaan

ulkoiluun lähtemistilanteet tulisikin nähdä mahdollisuutena yhdessä olemiselle, kohtaamisille, keskustelulle tai vaikkapa pienelle lauluhetkelle pukemisen lomalle.

3.3.2 Ruokailuun siirtyminen

Ahosen ja Roosin (2021) mukaan pienten lasten ryhmässä ruokailuihin ruokatilaan siirtymiset ovat tärkeitä pedagogisia hetkiä, joissa saadaan lapsen osallisuus näkymään. Erilaiset tilaratkaisut ja fyysiset puitteet vaikuttavat ruokailuun siirtymisessä. Lapset suorittavat asioita eri tahtiin ja joskus oman vuoron odottaminen voi tuntua kovinkin pitkältä. Iso muutos fyysisissä puitteissa on useisiin päiväkoteihin tehty, yhteiset isot ruokasalit. Pienille lapsille kuormittuvuutta voi lisätä jo pelkästään pidempi kävelymatka isoon ruokalaan ja vaikka on tärkeää rakentaa yhteisöllisyyttä myös pienille lapsille, voi pienille lapsille olla mukavampaa ruokailla oman ryhmän rauhassa. Katajan (2014) mukaan vaikka itse ruokailutilanteeseen jokainen lapsen on välttämätöntä osallistua, aikuisilla on mahdollisuus pohtia ovatko lapset ruokailutilanteessa aktiivisia, valintoja tekeviä toimijoita ja voisiko siirtyminen ruokailuun tapahtua esimerkiksi porrastetusti sen sijaan, että kaikki seisovat jonossa odottamassa omaa vuoroaan. Itse ruokailuun asettautumisessa Järvenpää (2018) kirjoittaa, miten lasten osallisuus voi näkyä pienissä asioissa, esimerkiksi lapset saavat itse valita oman istumapaikkansa, mikä vahvistaa lasten osallisuutta ja voi näin ollen lisätä ruokailun joustavuutta ja rauhoittaa niitä.

3.3.3 Päivälevolle siirtyminen

Ahosen ja Roosin (2021) mukaan päivälepoa ennakoiva siirtymätilanne vessakäynteineen ja riisumisineen on tärkeä osa rauhoittumiseen laskeutumista. Lasten osallisuutta voidaan sisällyttää myös päivälevolle siirtymisessä. Lapsen kanssa voidaan keskustella minkä verran vaatetta hän haluaa riisua levon ajaksi ja yhdessä voidaan pohtia tuleeko kuuma, jos jättää paksun paidan päälle tai tuleeko kylmä jos riisuu sekä paidan että housut. Päivälevolle siirtyminen on usein sellainen arjen tilanne mikä vaatii aikuisilta kiireettömyyttä ja lapsen kuuntelemista. Vennisen ja Kankaan (2018) mukaan rauhallinen ja sensitiivinen

pysähtyminen lapsen äärelle auttaa lisäämään aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Kiireettömyys, läsnäolon viestiminen ja omien tunteiden hallinta auttavat pysähtymään hetkeen ja keskittymään lasten kanssa tapahtuvaan toimintaan.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessani olen kiinnostunut varhaiskasvatuksen henkilöstön näkemyksistä osallisuuden toteutumisesta alle kolmevuotiaiden ryhmissä. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten alle kolmevuotiaiden ryhmissä osallisuus toteutuu ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymisissä. Tavoitteenani on saada tietoa osallisuuden toteutumisesta, sitä edistävästä ja rajoittavista tekijöistä. Tutkimukseni pyrkii lisäämään ymmärrystä lasten osallisuudesta siirtymätilanteissa ja tämän kautta paikallistamaan alle kolmevuotiaiden lasten osallisuutta edistäviä ja rajaavia tekijöitä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten alle kolmevuotiaiden ryhmässä toteutuu lasten osallisuus siirtymätilanteissa?
2. Millaiset tekijät edistävät tai rajoittavat lasten osallisuutta siirtymätilanteissa?

4.2 Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullisesti toteutettu tutkimus ja sen tarkoituksena on tavoittaa varhaiskasvattajien näkemykset lasten osallisuudesta. Puusan ja Juutin (2020) mukaan laadullista tutkimusta saatetaan vertailla määrälliseen tutkimukseen, vaikka ne eivät olisikaan toistensa vastakohtia tai toisiaan poissulkevia, vaan kyse on kahden eri tutkimusotteen keskinäisestä työnjaosta, siitä millaisia ongelmia ne auttavat parhaiten selvittämään ja ratkaisemaan.

Puusa ja Juuti (2020) kirjottavat miten, laadullisessa tutkimuksessa olennaista on, että tutkimuskohdetta lähestytään luonnollisissa olosuhteissa ja

keskitytään tarkastelemaan yksittäisiä tapauksi ja tässä tutkimuksessa on kyselylomakkeella haluttu nostaa esille yksittäisten ihmisten näkemykset lasten osallisuudesta. Tutkimuksessa olennaista on osallistuvien ihmisten omakohtaiset kokemukset näkökulma sekä tutkijan vuorovaikutus yksittäisen havainnon kanssa, jolloin etäisyys tutkijan, hänen tuottaman aineiston ja tutkimuskohteen välillä pysyy pienenä.

Laadullista tutkimusotetta voidaan Puusan ja Juutisen (2020) mukaan käyttää ilmiöiden tutkimiseen, joiden perusta on ihmisten vuorovaikutuksessa ja sitä jäsentävässä kielessä sekä tajunnassa, samoin voidaan laadullisella tutkimusotteella tarkastella ihmisten ilmiöille antamaa merkitystä. Jotta tutkija voi tarkastella ihmisten kokemuksia ilmiöstä, edellyttää tämä ihmisten kokemusten tulkintaa ja pyrkimystä ymmärtää kokemuksia samalla tavalla kuin he sekä ihmisten elämismaailman sisälle pääsemistä. Näillä perusteilla tutkimukseeni soveltuu hyvin kvalitatiivinen lähestymistapa, kun tavoitteena on selvittää miten lasten osallisuus toteutuu alle kolmevuotiaiden ryhmässä ja tuoda esille varhaiskasvatuksen henkilöstön näkemyksiä tutkittavasta ilmiöstä.

4.3 Fenomenologinen tutkimusote

Puusan ja Juutisen (2020) mukaan fenomenologia filosofisena suuntauksena on kiinnostunut ihmisten elämismaailmasta ja Metsämuurosen (2008) mukaan fenomenologia tutkimusotteena puolestaan on kiinnostunut ilmiöistä ja ilmiöiden tulkitsemisesta. Huhtinen ja Tuominen (2020) kirjoittavat, miten fenomenologinen tutkimus liitetään kiinteästi laadulliseen tutkimukseen, sillä ilmiöitä tarkastellaan tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemustodellisuuden kautta ja tutkimuksen tavoitteena on huomioida miten ilmiö ilmenee tutkimuksessa mukana olevien ihmisten elämismaailmassa. Tutkimukseni tarkoituksena on saada varhaiskasvattajilta tietoa lasten osallisuuden toteutumisesta ja sitä edistävästä ja rajoittavista tekijöistä, johon fenomenologinen tutkimusote on hyvin soveltuva ja perusteltu valinta.

4.4 Aineiston hankinta ja tutkimusjoukko

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella varhaiskasvatusyksiköiden alle kolmevuotiaiden ryhmien varhaiskasvatuksen henkilöstöltä. Kyselylomakkeet lähetettiin sähköpostilla varhaiskasvatusyksiköiden johtajille, jotka jakoivat kyselyn alle kolmevuotiaiden ryhmiin. Vallin (2015) mukaan sähköisen kyselylomakkeen laatimisessa tutkijan täytyy olla huolellinen, sillä perusta tutkimuksen onnistumiselle luodaan hyvin muotoiluilla kysymyksillä. Jos vastaaja ei ajattele samalla tavalla kuin tutkija on kysymykset tarkoittanut, tutkimustuloksiin tulee vääristymiä ja nimenomaan kysymysten muoto aiheuttaa eniten virheitä tutkimustuloksiin. Tutkijan tulee olla tarkka kysymysten sanamuodoissa, ne eivät saa olla epämääräisiä tai häilyviä, eikä vastaajaa johdattelevia. Kyselylomake, joka pohjautui tutkielman teoreettiseen viitekehykseen, koostui kahdeksasta avoimesta kysymyksestä, jotka oli muodostettu tutkimuskysymyksiä ajatellen. Kyselylomake haluttiin pitää mahdollisimman lyhyenä ja yksinkertaisena, sillä haluttiin mahdollistaa varhaiskasvattajien keskittyminen kyselyn vastaamiseen varhaiskasvatuksen kiireisessä arjessa. Pienten lasten osallisuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa liittyy jokaisen ryhmän aikuisen toimintaan ja vastuuseen, jonka vuoksi en rajannut vastaajia tiettyyn ammattikuntaan. Tämän vuoksi kyselyssä ei myöskään kysytty vastaajilta taustatietoja koulutustaustasta tai ammattinimikkeestä, sillä nämä eivät ole tutkimuskysymysten kannalta relevantteja asioita. Kyselylomakkeet lähetettiin varhaiskasvatusyksiköiden johtajille tammikuun 2023 puolella välissä ja vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa. Ensimmäisen viikon jälkeen muistuteltiin kyselyyn vastaamisesta ja vielä kerran lähempänä vastausajan loppumista.

4.5 Aineiston analyysi

Tämän tutkielman aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan sisällönanalyysin menetelmällä analysoidaan dokumentteja, tässä tutkimuksessa kyselylomakkeen vastauksia, objektiivisesti ja systemaattisesti. Tällaisella analyysimenetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta kuvaus ilmiöstä yleisessä ja tiivistetyssä muodossa sekä

kuvamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti, kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Sisällöllisellä analyysillä luodaan aineistoon selkeyttä, jotta voidaan tehdä luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston analysointi aloitettiin ryhmittelemällä kyselylomakkeen vastaukset tutkimuskysymysten mukaisesti. Sen jälkeen vastauksia vertailtiin keskenään, kysymys kerrallaan, etsien yhtäläisyyksiä ja tutkien löytyykö vastauksista samankaltaisuuksia. Kyselylomakkeella kerätty aineisto on suhteellisen pieni, sillä vastauksia tuli vähäisesti suhteutettuna varhaiskasvattajien määrään kenelle kysely lähetettiin. Tähän vaikutti osaltaan myös se, että ryhmissä, joihin kyselylomake lähetettiin, kyselylomake täytettiin tiimin kesken, jolloin yhdellä lomakkeella on tulkittavissa useamman varhaiskasvattajan pohdinnat ja näkemykset aiheesta. Tässä tutkimuksessa varhaiskasvatuksen tiimillä tarkoitetaan moniammatillista tiimiä, jossa voi työskennellä varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen sosionomeja sekä varhaiskasvatuksen lastenhoitajia. Tiimeittäin vastaamisen mahdollisuutta toivottiin vastaajien eli varhaiskasvatuksen henkilöstön taholta ja se heille mahdollistettiin. Tästä voidaan tehdä tulkinta, että todellisuudessa vastaajia kyselyyn on ollut enemmän kuin palautettuja kyselylomakkeita. Yhdessä tiimissä oli joko kolme tai neljä moniammatilliseen tiimiin kuluva henkilöä, mikä moninkertaistaa vastaajien määrän. Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastolliseen yleistämiseen, vaan kuvaamaan ja ymmärtämään tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöillä, joilta tietoa kerätään, on kokemusta asiasta ja he tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon. Vilkan (2018) mukaan laadullisessa tutkimuksessa laatu menee määrän edelle ja tutkimusaineisto toimii tutkijan apuvälineenä ilmiön ymmärtämisessä. Mikäli analyysi tehdään perusteellisesti, tähän ilmiön selittämiseen päästään jo pienelläkin aineistolla.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkielman tulokset tutkimuskysymyksiin pohjautuen omina alalukuinaan.

5.1 Lasten osallisuus alle kolmevuotiaiden ryhmässä

Ennen varsinaisia tutkimuskysymyksiin pohjautuvia kysymyksiä, haluttiin selvittää varhaiskasvatuksen henkilöstön käsityksiä siitä, miten heidän ryhmässään nousee esille lasten osallisuus yleisellä tasolla. Vastauksia tarkasteltaessa voidaan huomata yhtäläisyyksiä eri vastaajien välillä, mutta myös yksilöllisiä eroja.

Kahdessa vastauksessa nostettiin esille lasten osallisuus ikätason mukaisesti.

Lapset pääsevät ikätasoisesti vaikuttamaan joihinkin päivän kulkuun liittyviin asioihin. He voivat valita mm. millaisessa vaatetuksessa haluavat mennä nukkumaan tai mitä haluavat leikkiä. (V3)

Annetaan lapsen valita arjessa hänen ikätasoisiaan asioita, esim. jos lapsella on kahdet hanskat hän voi valita kummat niistä laittaa käteen tai haluaako hän juoda ruokailulla maitoa, vettä vai piimää. (V1)

Näiden vastausten perusteella voidaankin päätellä, että yleisellä tasolla alle kolmevuotiaiden ryhmässä osallisuuteen vaikuttaa vahvasti lapsen ikä. Osallisuus näkyy lasten omissa leikki- ja leluvalinnoissa sekä mahdollisuutena itse valita kahdesta aikuisen tarjoamasta vaihtoehdosta.

Yhdessä ryhmässä lapsille tarjotaan leikkivaihtoehtoja heidän kiinnostusten mukaan sekä tarjotaan mielenkiintoista tekemistä. Toisessa ryhmässä vanhemmilta on kyselty lasten mielipuuhiä ja tuotu niitä mukaan leikkeihin. Yhden tiimin vastauksesta selvisi, että lasten kanssa toimitaan pienryhmissä, jotta jokaisen lapsen ääni tulee kuuluville ja jokainen lapsi pystytään kohtaamaan läsnä ollen. Lasten osallisuutta oltiin mietitty myös yhdessä tiimin kanssa ja siitä

oltiin kirjattu myös ryhmävasuun. Yhteistä toimintaa suunnitellaan lasten tarpeiden ja kiinnostusten pohjalta.

Suunnitelmissa on ottaa lapsille äänestys toiminnasta, jolloin osallistamme lapsia. Äänestys toimisi kerran kuussa. (V1)

Vastauksesta voidaan päätellä, että varhaiskasvattajat ovat pohtineet lasten osallisuutta jo ryhmän tulevan toiminnan näkökulmasta.

5.2 Lasten osallisuus siirtymistilanteissa

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyen kysyimme varhaiskasvatuksen henkilöstöltä, miten heidän ryhmässään toteutuu lasten osallisuus erilaisissa siirtymätilanteissa. Lasten osallisuuden toteutuminen rajattiin ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymistilanteissa, sillä alle kolmevuotiaiden ryhmässä iso osa päivästä menee perustoiminnoissa ja näissä tilanteissa on paljon potentiaalia pohtia lasten osallisuutta ja samalla reflektoida omaa työtään. Kyselylomakkeella kysymykset lasten osallisuuden toteutumisesta siirtymätilanteissa oli jaettu kolmeen osaan vastausten selkeyttämisen vuoksi.

5.2.1 Osallisuus ulkoiluun lähtiessä

Jokaisen tiimin vastauksessa ulkoiluun lähtemisessä lasten osallisuus näkyi pukeutumisen harjoitteluna ja omatoimisuuden tukemisena.

Lapset saavat itse osallistua omaan pukeutumiseensa omien taitojensa mukaan. Esim. jotkut laittavat haalarin ja toiset ojentavat käden hanskan laittoa varten. (V1)

Annetaan mahdollisuuksien mukaan aikaa pukemisen harjoitteluun. Aikuinen on läsnä ja auttaa kun apua tarvitaan. (V2)

Lapset saavat itse yrittää pukemista omien taitojensa mukaisesti, aikuinen on kuitenkin koko ajan läsnä ja saatavilla.

Vaikka kyseessä on alle kolmevuotiaiden ryhmä, vastauksia tarkasteltaessa voitiin havaita, että lapsen ikä osaltaan vaikutti osallisuuden määrään ulkoiluun siirtymisessä. Yhden tiimin vastauksessa varhaiskasvatuksen henkilöstö kertoi, että lapsi pystyy hieman vaikuttamaan siihen missä

järjestyksessä pukee vaatteet päällensä ja aikuinen kuuntelee lasten toiveita muun muassa siitä, haluaako tämä rukkaset haalarin alle vai päälle. Yhdessä tiimissä ulkoiluun siirtyminen tapahtui pienryhmissä, ja ryhmän isommat lapset saivat itse valita haluavatko he siirtyä pukemaan ja ulkoilemaan ensimmäisten joukossa vai jatkaa vielä leikkejensä hetken aikaa. Tässä ryhmässä varhaiskasvatuksen henkilöstö oli myös havainnoinut lapsia pitkin vuotta ja tehneet havaintoja muun muassa siitä kuka viihtyy ulkona, kenen kanssa ja mihin tarvitaan apua siirtymissä. Vastauksista pystyi myös havainnoimaan, että kysely tehtiin keskellä talvea, jolloin selkeästi korostui osallisuus ulkovaatteiden pukemiseen ja riisumiseen.

5.2.2 Osallisuus ruokailuun siirryttäessä

Tässäkin vastauksessa korostuu lasten ikä ja ikätason mukainen toiminta.

Alle kolmevuotiaiden ryhmässä ruokailutilanne on pitkälti aikuisten ohjaama, lapset tarvitsevat vielä paljon apua. Ikätasoisesti lapset kuitenkin pääsevät osallistumaan ruokailuvälineiden pois viemiseen ja päättävät itse mitä/minkä verran syövät. Lisää saa aina sitä mikä maistuu. (V3)

Koska kyseessä on alle kolmevuotiaat lapset, tarvitsevat he vielä paljon aikuisten apua ruokailuun siirryttäessä ja itse ruokailutilanteessakin, kuitenkin niin, että lasten osallisuutta toteutettiin ikätaso ja lapsen kehitystaso huomioiden.

Yhdessä tiimissä oli pohdittu nimenomaan ruokailun aloittamisen odottamistilannetta ja siinä lasten osallisuus näkyi lorupussin käyttämisessä lasten kanssa ja erityisesti siinä, että lapset saivat vuorollaan nostaa pussista lorun tai vaihtoehtoisesti lapset saavat heille mieluisia lauluja laulettavaksi. Yhden ryhmän varhaiskasvatuksen henkilöstä kertoi, että heillä toimitaan lapsilähtöisesti ja lasten sanattomiakin viestejä havainnoiden ja siirtymät hoidetaan pienryhmissä, kun tullaan ulkoilusta ruokailuun. Tässä ryhmässä pyrittiin myös välttämään turhia siirtymiä, eikä heillä käytetty leikkiä odotteluhetken täyteenä, vaan sille oli oma paikkansa ja aikansa.

Lapsi saa valita oman ruokailupaikkansa, kenen kanssa istuu, käsien pesussa saa valita mille altaalle menee pesemään kädet. (V4)

Ikätasoisesti lapset kuitenkin pääsevät osallistumaan ruokailuvälineiden pois viemiseen ja päättävät itse mitä/minkä verran syövät. Lisää saa aina sitä mikä maistuu. (V3)

Laajemmasta näkökulmasta tarkasteltuna lasten osallisuus näkyy ryhmässä ennen ruokailua, ruokailun aikana ja myös ruokailun päättymisen jälkeenkin.

5.2.3 Osallisuus päivälevolle siirryttäessä

Päivälevolle siirryttäessä alle kolmevuotiaiden ryhmässä lasten osallisuus on vähäisempää kuin ulkoiluun ja ruokailuun siirryttäessä.

Lapset valitsevat itse missä vaatetuksessa haluavat nukkua ja mitä unileluja haluavat mukaansa. (V3)

Näin pienten lasten kanssa varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on hyvinkin aktiivinen rooli päivälevolle siirryttäessä ja yhdessä vastauksessa olikin hyvin selkeästi kerrottu, että heidän ryhmässään lasten osallisuus toteutuu huonosti näissä tilanteissa. Yhden ryhmän varhaiskasvatuksen henkilöstö oli tehnyt itselleen selkeät roolit päivälevolle siirtymisiin, sillä lapset saivat oman ruokailunsa päätökseen hyvinkin eri tahdissa. Ensimmäisenä valmiina olevat ja jo pöytään nukahtamaisillaan olevat lapset siirtyivät aikuisen kanssa vessaan ja riisumisen kautta päivälevolla, kuitenkin niin että jokaiselle lapselle annettiin aikaa syödä rauhassa ja tilanteesta luotiin kaikille kiireetön ja rauhallinen. Myös aikuisten ruokailut oli porrastettu, niin että iltavuorossa oleva aloitti ensimmäisenä syömään, jotta hän pystyi ottamaan ensimmäiset, valmiit lapset pesulle ja riisumaan. Lepohuoneeseen mentäessä lapset saavat itse valita, haluaako peiton päälle ja tuleeko aikuinen viereen silittämään uneen.

Esim. lapsi saa päättää nukkuuko t-paidan kanssa vai otetaanko pois kaikki paidat, otetaanko unirätti, unikaveri, tutti vai kaikki ne mukaan sänkyyn. Käykö potalla vai harjotellaanko pöntöllä käymistä. saa valita ottaako peiton vai ei, haluaako että silittelään nukkarissa. (V4)

Kyseinen tiimi on pohtinut päivälevolle siirtymistä laajempina kokonaisuutena, missä on selkeä jatkumo ruokailun päättymisestä päivälevolle siirtymiseen.

5.3 Osallisuutta mahdollistavat ja rajoittavat tekijät

Toisena tutkimuskysymyksenä oli mitkä tekijät mahdollistavat tai rajoittavat lasten osallisuutta siirtymätilanteissa. Kyselylomakkeella kysymykset mahdollistavista ja rajoittavista tekijöistä jaettiin kolmeen osaan, jotta saataisiin vastaukset tiettyyn tilanteeseen sidottua. Mahdollistavia ja rajoittavia tekijöitä kysyttiin ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymätilanteissa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemukset ja näkemykset näissä tilanteissa tulivat hyvin esille vastauksissa ja selkeästi näitä asioita oli pohdittu tiimin kesken. Yksi tiimi oli vastannut jokaiseen kohtaan rajoittavana tekijänä sen, että kyseessä on nimenomaan alle kolmevuotiaiden ryhmä, eivätkä lapset osaa vielä puhumalla ilmaista itseään.

5.3.1 Mahdollistavat tekijät siirtymätilanteissa

Siirtymätilanteissa lasten osallisuutta mahdollistavia tekijöitä löytyi selkeästi vähemmän kuin rajoittavia tekijöitä.

Lapsen oma innokkuus ja aikuisen luoma innostava ilmapiiri. Pukeutumiskuvat sekä tarrapassit toimivat myös innoittajina. (V1)

Ulkoiluun siirtymisissä tiimit kokivat, että aikuisten tarjoama positiivinen ilmapiiri ja lasten mielenkiinto pukeutumiseen olivat lasten osallisuutta mahdollistavia tekijöitä.

Meillä lapsia innostaa loru ja laulupussit siirtymään ruokailutilanteeseen.

Yhdessä ryhmässä oli käytössä loru- ja laulupussit, jotka koettiin lasten osallisuuden mahdollistajina siirryttäessä ruokailuun.

Ennakointi, joustavuus. (V2)

Yhden tiimin vastauksessa lasten osallisuuden mahdollistajana koettiin tilanteiden ennakointi ja joustavuus kaikissa siirtymätilanteissa.

5.3.2 Rajoittavat tekijät siirtymätilanteissa

Yhdessä tiimissä puhumattomuus koettiin lasten osallisuutta rajoittavaksi tekijäksi jokaisessa siirtymätilanteessa.

Kaikki ryhmän lapset ovat alle 3-vuotiaita, tämä rajoittaa lasten osallisuutta. Pienet eivät vielä osaa ilmaista itseänsä puhumalla. (V4)

Toinen tiimi oli puolestaan nostanut rajoittavaksi tekijäksi kiireen, joka heidän vastauksensa perusteella näkyi ryhmän kaikissa siirtymätilanteissa.

Kiire (esim. joku lapsi tulee yllättäen hoitoon ja hänen ei kannata alkaa enää riisua vaan jää suoraan ulos, jolloin muilla hoppu käydä vessassa ja pukea) (V2)

Muissa tiimeissä nousi tilannesidonnaisia lasten osallisuutta rajoittavia tekijöitä. Jos ulkoiluun lähtötilanteessa lapselle tulee kiukku, kokivat vastaajat, että lasta on vaikea siinä tilanteessa osallistaa pukemiseen ja ulos siirtymiseen, jolloin tilanne voi olla lapsellekin inhottava. Muuttuvia tekijöitä koettiin rajoittavina, esimerkiksi itkuinen lapsi tai lapsella on kakka housuissa, jolloin nämä tilanteet sitovat kokonaan yhden aikuisen

Ruokailemaan ja päivälevolle siirtymisissä lasten osallisuutta rajoittavissa tekijöissä oli varhaiskasvattajien näkemyksen mukaan samoja piirteitä kuin ulkoiluun siirryttäessä. Ruokailussa lasten osallisuutta rajoittavaksi tekijäksi nähtiin se, että lapset eivät voi vapaasti valita omaa istumapaikkaa sujuvan ruokailun vuoksi. Tästä voidaan päätellä, että aikuinen päättää lasten paikat rauhallisen ruokailun varmistamiseksi. Päivälevolle lasten osallisuutta rajoittavana tekijänä nähtiin lapsen vireystila ja nimenomaan väsymys.

6 POHDINTA

6.1 Johtopäätökset

Kandidaatintutkielmani tarkoituksena oli selvittää alle kolmevuotiaiden ryhmien varhaiskasvatuksen henkilöstön näkemyksiä lasten osallisuudesta siirtymätilanteissa. Tutkielmani keskittyy tarkastelemaan lasten osallisuutta ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymisessä. Fenomenologista tutkimusotetta ja sisällönanalyysiä käyttäen etsin aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia vastausten välillä.

Tutkimuksen tarkoitukseni oli myös kartoittaa varhaiskasvatuksen henkilöstön näkemyksiä lasten osallisuutta mahdollistavista ja rajoittavista tekijöistä siirtymätilanteissa. Myös tässä tutkimuskysymyksessä keskityin ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymisiin. Tässä luvussa teen yhteenvetoa ja johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksista peilaten niitä teoriaan ja aiempaan tutkimukseen. Pohdin myös tulosten käytännön merkitystä ja soveltamista.

Kokonaisuutena tarkasteltuna tiimien vastausten perusteella lasten osallisuus näkyy jokaisen tiimin näkemyksissä ja toiminnassa. Tähän kuitenkin vaikuttaa hyvin vahvasti lasten ikä. Tuloksia tarkasteltaessa voidaan päätellä, että mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sen paremmin hänen osallisuus toteutuu. Ryhmissä lasten osallisuutta on toteutettu ikätason mukaisesti, mikä näyttäytyy arjessa lasten omina valintoina ja mahdollisuutena vaikuttaa joihinkin päivän kulkuun liittyviin asioihin. Lasten osallisuus näkyy myös heidän leikeissään ja leikkivalinnoissaan sekä leikkialueiden suunnittelussa ja rakentamisessa, joita toteutetaan lasten mielenkiinnon mukaisesti. Yhdessä tiimissä oli lasten osallisuutta pohdittu laajemmin, pedagogisesta näkökulmasta ja asiasta oli kirjattu myös ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan. Samoin ryhmän yhteistä toimintaa on suunniteltu lasten tarpeiden ja kiinnostusten pohjalta, mihin myös uudistettu vasu (OPH, 2022) ohjaa. Vasussa mainitaan, että

lapsen oikeuksiin kuuluvat osallisuus omaan elämään vaikuttavista asioista ja kuulluksi tuleminen.

Tutkimuksen tulosten pohjalta alle kolmevuotiaiden lasten ryhmien siirtymätilanteissa on pyritty panostamaan, mahdollisuuksien mukaan, lasten osallisuuteen. Siirtymätilanteet ovat osa päivittäisiä perustoimintoja ja sen vuoksi ne tulee nähdä tärkeinä hetkinä. Tiimien vastauksissa tuli hyvin esille se, miten aikuiset pyrkivät siirtymätilanteissa kuuntelemaan lasten toiveita esimerkiksi pukeutumisen suhteen. Lapselle annetaan myös aikaa ja tilaa itsenäiseen toimintaan, kuitenkin niin että aikuinen on lapsen lähellä. Yhdessä tiimissä oli korostettu erityisesti lapsilähtöisyyttä ja lasten sanattomiinkin viesteihin reagoimista. Siren-Tiusanen ja Tiusanen (2001) ovat sitä mieltä, että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän perustoimintoihin kannattaa panostaa. Perustoiminnot ja tässä tapauksessa erityisesti siirtymätilanteet, ovat päivän kulussa tärkeitä tilanteita kohdata lapset yksilöllisesti ja läheisesti sekä toteuttaa lapsen tunnetankkausta. Alle kolmevuotiaiden ryhmässä päivän siirtymähetket tarjoavat mahdollisuuksia harjoitella erilaisia taitoja ja kielellistä vuorovaikutusta, myös osallisuuden näkökulma huomioiden. Lokken (2009) tutkimuksessa esiteltyä pedagogista kävelytapaa voidaan hyvin soveltaa myös siirtymätilanteisiin, joissa korostuu lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus. Pedagogisessa kävelytavassa aikuinen kulkee lapsen vierellä ja on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Aikuinen voi kulkea myös lapsen takana ja antaa lapsen löytää oman tien tai aikuinen voi olla aktiivisesti näyttämässä tietä lapselle.

Siirtymätilanteissa lasten osallisuuteen vaikuttaa myös lasten sensitiivinen kohtaaminen sekä aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus. Kataja (2014) on kirjoittanut aikuisten sensitiivisyydestä osallisuuspedagogiikassa. Pienten lasten kanssa toimiessa sensitiivisyys nähdään herkkytenä aistia lasten sanattomia ja sanallisia viestejä sekä tunnetiloja ja vastata niihin. Näissä vuorovaikutustilanteissa aikuisen tulee ottaa aktiivinen rooli; vastata lapsen tarpeisiin ja olla aina lapsen saatavilla. Tällöin lapsi pystyy myös turvallisesti kiinnittymään ryhmään. Lasten havainnointi on erityisesti pienten ryhmässä olennainen mahdollistaja osallisuudelle, sillä havaintojensa pohjalta aikuinen pystyy havaitsemaan missä häntä eniten tarvitaan.

Tuloksia tarkasteltaessa nousi esille, miten lasten osallisuuden toteuttamisessa yhdellä tiimillä oli käytössään pienryhmätoiminta. Pienryhmätoimintaa toteutettiin ryhmässä päivittäin, myös siirtymätilanteissa. Tiimi perusteli pienryhmätoiminnan käyttöä sillä, että tällä tavalla jokaisen lapsen ääni tulee kuuluviin ja jokainen lapsi pystytään kohtaamaan läsnä ollen. Lämsän (2021) mukaan käyttämällä pienryhmää toimintatapana voidaan vahvistaa lasten myönteistä vuorovaikutusta. Pienryhmässä toimiminen tarjoaa myös aikuisille mahdollisuuden lasten yksilölliseen huomiointiin, kuten tutkimuksen analysoinnin perusteella pienryhmien käyttöä yhdessä tiimissä perusteltiin. Lapset jakaantuvat joustavasti pienryhmiin päivän aikana esimerkiksi perushoito- ja siirtymätilanteissa, mikä edesauttaa tilanteiden porrastamista.

Pienryhmätoiminta voi myös omalta osaltaan helpottaa siirtymätilanteiden kuormittavuutta, mikä näkyi myös tutkimuksen rajoittavissa tekijöissä kiireenä. Ahonen ja Roos (2021) kirjoittavat miten siirtymätilanteiden kuormittavuutta voidaan merkittävästi keventää varhaiskasvattajien omien linjauksien avulla. Yhdessä tilanteita havainnoiden ja pohtien voidaan miettiä onko siirtymätilanteita soiva määrä vai tuleeko kasvattajille tunne, että koko päivä on pelkkää siirtymää paikasta toiseen. Päivän rakennetta tuleekin tarvittaessa arvioida rohkeasti uudelleen ja karsia turha siirtymät.

Tuloksia esitellessäni toin esiin, että osallisuutta rajoittavia tekijöitä oli enemmän kuin mahdollistavia, mikä osaltaan kertoo, että alle kolmevuotiaiden ryhmässä lasten osallisuus koetaan edelleen haastavana. Kiire ja muuttuvat tekijät ryhmässä nousivat selkeästi yhden tiimin vastauksissa, kun kysyttiin osallisuutta rajoittavista tekijöistä. Usein kiire on kuitenkin aikuisen luoma tilanne, jossa asioiden tulisi tapahtua mahdollisimman nopeasti ja mutkattomasti. Kuitenkin siirtymätilanteissa tulisi varhaiskasvatuksen henkilöstön keskittyä käsillä olevaan hetkeen ja oppia pois kiireen tunnusta, jolloin myös lasten osallisuus pääsee toteutumaan parhaiten. Lapsille syntyy tunne siitä, että he pääsevät itse vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin. Kataja (2018) on kirjoittanut varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista, jossa lapsille annetaan mahdollisuuksia tehdä valintoja ja vaikuttaa toimintaan. Tässä yhtenä tavoitteena se, että lapset oppivat tarkastelemaan tekemiään valintojaan oman toimintansa kautta. Samalla voidaan opettaa lapsille ymmärrystä velvollisuudesta, mikä tulee omien valintojen ja niiden seurausten myötä. Aikuisen tulee kuitenkin muistaa, että hänen

tehtävänsä on auttaa lasta vastuunkannossa sekä antaa lapsille kehitystason mukaisia vastuualueita.

Tulosten tarkastelussa lasten osallisuutta mahdollistavat tekijät jäivät tiimeissä melko vähäiselle huomiolle. Yhdessä tiimissä mahdollistava tekijänä nähtiin ennakointi, minkä on nostanut esille myös Kettukangas ja Härkönen (2014) tilanteisiin sitoutumisen lisäksi. Myös tilanteiden joustavuus koettiin lasten osallisuutta mahdollistavana tekijänä, mikä puolestaan kertoo varhaiskasvattajien kyvystä suhtautua myös myönteisesti muuttuviin tekijöihin.

Kettukankaan ja Härkösen (2014) mukaan ulkoiluun siirtymisessä porrastettu ja kiireetön siirtyminen mahdollistavat lapselle tilaa ja aikaa toimia ja harjoitella pukemisen taitojaan. Kuten tiimienkin vastauksista voidaan tulkita, pukemistilanteissa lapsen osallisuutta vahvistetaan myös valinnan mahdollisuudella; laitetaanko punaiset vai siniset lapaset. Nämä pienet itsenäiset päätökset vahvistavat lasten luottamusta omiin taitoihinsa ja itseensä ja antavat lapselle kokemuksen kuulluksi tulemisesta.

Tulosten perusteella ruokailutilanteisiin ja päivälevolle siirtymisissä lasten osallisuutta mahdollistavia tekijöitä on vähänlaisesti. Vaikka itse ruokailu on aikuisen ohjaama, lasten osallisuus näkyi ruokailun aikana pienien valintojen tekemisessä; maitoa vai vettä, minkä verran ruokaa haluaa. Tiimien vastauksissa oli nähtävissä myös eroavaisuuksia. Siinä missä yksi tiimi antoi lapsille mahdollisuuden valita oma istuinpaikkansa ja kenen vieressä istuu, toisessa tiimissä koettiin, että ruokailun sujumisen vuoksi aikuiset päättivät missä paikoilla lapset istuvat. Kataja (2014) on kirjoittanut ruokailuun siirtymisistä ja niiden porrastamisesta turhan jonottamisen sijaan. Yhdellä tiimillä olikin käytössään loru- ja laulupussit siirtymätilanteeseen ja nimenomaan ruuan odotteluun.

Tiimien vastauksissa oli havaittavissa samankaltaisuutta, kun kysyttiin päivälevolle siirtymisestä. Pienten ryhmissä päivälevolle siirtymiset tehdään hyvinkin lapsentahtisesti ja yhdessä tiimissä oli tehty jokaiselle varhaiskasvattajalle oma rooli näihin siirtymätilanteisiin. Tällöin ensimmäisenä valmiina olevat ja kenties jo ruokapöytään nukahtavat pääsevät heti niin halutessaan vessassa käymisen ja riisumisen jälkeen aikuisen kanssa nukkumaan, toisten vielä jatkaessa ruokailua. Tärkeää on antaa jokaiselle lapselle rauhallinen ruokailu ja kiireetön siirtyminen lepoaikaan. Aikuiselle on yleisesti näissä siirtymistilanteissa aktiivinen rooli ja lapsen osallisuus jää

pieneksi, mihin vaikuttaa myös lasten väsymystaso. Lepohuoneeseen siirryttäessä lapset saivat itse valita unilelunsa, jos sellaisen haluaa sekä ottaako peiton päälle ja tuleeko aikuinen viereen silittämään. Päivälepotilanteissa Vennisen ja Kankaan (2018) mukaan rauhallinen ja sensitiivinen pysähtyminen lapsen äärelle auttaa lisäämään aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Kiireettömyys, läsnäolon viestiminen ja omien tunteiden hallinta auttavat pysähtymään hetkeen ja keskittymään lasten kanssa tapahtuvaan toimintaan.

Erityisen mielenkiintoista esiin nousseissa vastauksissa oli yhden tiimin vastaus rajoittaviin tekijöihin, sillä he kertoivat lasten iän ja puhumattomuuden olevan osallisuutta rajoittava tekijä jokaisessa siirtymätilanteessa. Kuitenkin pienten lasten kanssa työskennellessä on tärkeää, että aikuiset kiinnittävät huomiota myös lasten non-verbaaliseen viestintään ja tarttuvat lasten erilaisiin kommunikointiyrityksiin. Pekki ja Tamminen (2002) ovat tutkimuksessa tuoneet esille, kuinka pienten lasten osallisuus vaatii aikuiselta lasten yksilöllistä huomioimista ja kykyä "lukea" lapsen viestejä ja vastata niihin. Alle kolmevuotiailla lapsilla on monia ei-kielellisiä tapoja viestiä tarpeistaan ja odotuksistaan aikuisille ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vahvemmin lapsi on riippuvainen aikuisten kyvystä ymmärtää heidän tarpeitaan ja tulla kuulluksi. Myös Løkken (2009) tutkimus puoltaa, että myös ilman verbaalista keskustelukykyä alle kolmevuotiaatkin ovat löytäneet useita tapoja kommunikointiin ja toimintaan aikuisten ja vertaistensa kanssa.

Kokonaisuudessaan esiin nousseista näkemyksistä voidaan päätellä, että alle kolmevuotiaiden osallisuus varhaiskasvatuksessa on äärimmäisen tärkeää. Tämän tutkimuksen perusteella varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on paljon tietoa siitä, miten lasten osallisuutta voidaan toteuttaa alle kolmevuotiaiden ryhmissä ja erityisesti siirtymätilanteissa, mutta kehitettävääkin löytyy. Erityisesti lasten non-verbaaliseen viestintään tarttumiseen tulisi antaa enemmän ohjeistusta ja kannustaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä alle kolmevuotiaiden lasten osallisuuden mahdollistamiseen perustoiminto- ja siirtymätilanteissa.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksesta löytyy hyvän tieteellisen toiminnan mukaiset toimintatavat, kuten huolellisuus ja tarkkuus sekä rehellisyys, jotka on otettu huomioon tutkimuksen

jokaisessa vaiheessa. Viittauskäytännöissä on pyritty tarkkuuteen ja huolellisuuteen, viittausten oikeellisuuden ollessa tärkeä osa hyvää tieteellistä käytäntöä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012) Tutkimusaineisto kerättiin Etelä-Suomessa sijaitsevan kunnan kahden varhaiskasvatusyksikön alle kolmevuotiaiden ryhmien varhaiskasvattajilta sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselylomake lähetettiin varhaiskasvatusyksiköiden esihenkilöille, jolloin pystyttiin takaamaan vastaajien anonymiteetti. Ennen kyselyn lähettämistä haettiin tutkimuslupaa kunnan sivistystoimelta. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja vastaajat saivat tietoa tutkimuksen tarkoituksesta. Kyselylomakkeessa oli linkki tietosuojalomakkeeseen ja vastaajat antoivat erikseen luvan henkilötietojen käsittelyyn ja vastausten käyttämiseen tutkimuksessa. Vastaajien anonymiteetistä huolehdittiin koko tutkimuksen ajan, sillä kyselylomakkeella ei kysytty vastaajilta taustatietoja, kuten ikää, koulutusta tai ammattia. Saatu aineisto säilytettiin tutkijan henkilökohtaisen salasanan takana ja hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

Vilkan (2021) mukaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti pienikin tutkimus tulee suunnitella ja toteuttaa sekä raportoida laadukkaasti. Aineiston ollessa pieni (N=4) korostuu tutkimuksessa vastausten laatu ja monipuolisuus. Varhaiskasvattajat vastasivat kyselylomakkeeseen tiimeittäin, jolloin yhdessä lomakkeessa näkyi 3–4 vastaajan pohdinnat ja kokemukset lasten osallisuudesta. Käytettäessä sähköistä kyselylomaketta, vastaajille ei voitu esittää tarkennuksia tai lisäkysymyksiä, mutta luotettavuutta lisäsi tarkat, siirtymätilanteisiin jaetut kysymykset lasten osallisuudesta, samoin lasten osallisuutta mahdollistavia ja rajoittavia tekijöitä kysyttiin siirtymätilanteiden mukaisesti. Näin saatiin vastaajilta tietoa tarkkaa tietoa lasten osallisuudesta siirtymätilanteissa. Kun tutkija ei ollut läsnä vastaushetkellä, tilannetta tai vastaajia ei ohjattu tai johdateltu tiettyyn suuntaan.

6.3 Jatkotutkimukset

Jatkotutkimusta ajatellen olisi tutkijan kannalta mielenkiintoista päästä kyselyyn vastanneiden ryhmiiin havainnoimaan lasten osallisuutta. Tutkija voisi videoida siirtymätilanteita ryhmissä ja niiden pohjalta luoda uutta tietoa lasten osallisuudesta. Yleisesti tarkasteltuna alle kolmevuotiaiden lasten ryhmien

maailmaa tulisi tutkia laajemmin ja nimenomaan pedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Alle kolmevuotiaiden ryhmässä luodaan pohja laadukkaalle varhaiskasvatukselle ja sitä kautta lapsen kehitykselle, kasvulle ja hyvinvoinnille. Seuraavassa tutkimuksessa voitaisiin keskittyä lasten osallisuuden perustoimintotilanteissa ja siirtyä siitä sujuvasti osallisuuden leikissä.

LÄHTEET

- Ahonen, L. & Roos, P. (2021). *Untuvikot. Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka*. PS-Kustannus.
- Huhtinen, A-M. Tuominen, J. (2020). *Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena*. Teoksessa Puusa, A & Juuti P. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Järvenpää, M. (2018). *Kolmet portaata osallisuuteen*. Teoksessa Kangas, J. Vlasov, J. Fonsén, E. & Heikka, J. *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. Suomen varhaiskasvatus ry.
- Kallinen, K., Nikupeteri, A., Laitinen, M., Lantela, L., Turunen, T., Nurmi, H., & Leinonen, J. (2021). *Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät*. Kasvatus & Aika.
<https://doi.org/10.33350/ka.80332>
- Kataja, E. (2014). *Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa*. Teoksessa Heikka, J. Fonsén, E. Elo, J. & Leinonen, J. *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. Suomen varhaiskasvatus ry.
- Kataja, E. (2018). *Onko kaikilla vauvoilla keltaiset haalarit*. Teoksessa Kangas J. Vlasov, J. Fonsén, E. & Heikka, J. *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. Suomen varhaiskasvatus ry.
- Kettukangas, T. & Härkönen, U. (2014). *Lasten osallisuus perustoiminnoissa*. Teoksessa Heikka, J. Fonsén, E. Elo, J. & Leinonen J. *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. Suomen varhaiskasvatus ry.
- Leinonen, J. (2014). *Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa*. Teoksessa Heikka, J. Fonsén, E. Elo, J. & Leinonen, J. *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. Suomen varhaiskasvatus ry.

- Lempinen, J. Brothetus, A. Venninen, T. (2014). *Children's participation in Finnish pre-school education – Identifying, Describing and Documenting Children's Participation*. Nordisk Barnehageforskning
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201606141909>
- Leskisenoja, E. (2019). Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. PS-Kustannus.
- Løkken, G. (2009). *The construction of 'toddler' in early childhood pedagogy. Contemporary Issues in Early Childhood*.
<https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.2304/ciec.2009.10.1.35>
- Lämsä, T. (2021). Kokopäiväpedagogiikka ja sen kehittäminen varhaiskasvatuksessa. *Kasvatus & Aika*, 15(2).
<https://doi.org/10.33350/ka.102527>
- Opetushallitus (2022) Varhaiskasvatussuunnitelman uudistetut perusteet 2022. Helsinki: Opetushallitus.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf
- Pekki, A. & Tamminen, T. (2002). Lapsen ehdoilla. Kunnallisan alan kehittämissäätö.
- Pursi, A. (2019). *Yhteisen ymmärryksen rakentuminen aikuisten ja lasten välisissä leikeissä. Aikuisen roolit ja pedagogiset käytänteet varhaiskasvatuksen taaperoryhmissä*. (Väitöskirja).
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5374-6>
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, A & Juuti P. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Organisaationäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa Puusa, A & Juuti P. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Sevon, E., Mustola, M., Hautakangas, M., Hautala, P., Ranta, M., Salonen, E. & Alasuutari, M. (2021). Näennäinen normi vai elettyä demokratiaa? Varhaiskasvatusikäisten lasten osallisuus kasvatusalan opiskelijoiden ja ammattilaisten puheessa. *Kasvu & Aika*.
<https://doi.org/10.33350/ka.107996>

- Siren-Tiusanen, H. & Tiusanen, E. (2001). Päivärytmi ja toiminnan rakentuminen. Teoksessa Helenius, A. Karila, K. Munter, H. Mäntynen, P. & Siren-Tiusanen H. *Pienet päivähoidossa. Alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita*. (1.painos) WSOY.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (2018). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turja, L. (2020). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. *Valloittava varhaiskasvatus*. (5.painos) PS-Kustannus.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. (2022). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M. Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. *Valloittava varhaiskasvatus*. (3.korjattu ja laajennettu painos) Vastapaino Oy.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki, 2013.
https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Unicef. (1989) Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista.
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Valli, R. (2015). Paperinen kyselylomake. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineostonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. (4. Uudistettu painos) PS-Kustannus Oy.
- Venninen, T. & Kangas, J. (2018). Osalliseksi osallisuuteen. Teoksessa Kangas J. Vlasov, J. Fonsén, E. & Heikka, J. *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. Suomen varhaiskasvatus ry.
- Varhaiskasvatuslaki, 540 (2018).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Vilkkä, H. (2021). Tutki ja kehitä. (5.päivitetty painos) PS-Kustannus Oy.

LIITTEET

Kysely pienten lasten osallisuudesta

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää varhaiskasvattajien käsityksiä lasten osallisuudesta alle kolmevuotiaiden ryhmässä, ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymätilanteissa sekä millaiset tekijät mahdollistaa tai rajoittaa lasten osallisuutta.

Olen Tampereen yliopiston kasvatustieteen tiedekunnan opiskelija ja kerään seuraavalla kyselyllä aineistoa osana kandidaatin tutkinnon opinnäytetyötä.

Kyselyssä on avoimia kysymyksiä ja niihin vastaaminen kestää n. 15 minuuttia.

Vastaukset annetaan anonyymisti ja yksittäisen vastaajan tunnistamisen riski minimoidaan. Aineisto hävitetään tutkimuksen päätyttyä.

Valmis työ julkaistaan Tampereen yliopiston julkaisuarkistossa.

Muista painaa lopussa Lähetä lomake- painiketta, että vastauksesi tallentuvat.

Paljon kiitoksia tutkimukselleni arvokkaista vastauksistanne! Pyydän ystävällisesti vastaamaan viimeistään 1.2.2023

Lisätietoja voitte tarvittaessa kysyä osoitteesta:

johanna.kuusi@tuni.fi

*pakollinen

1. Miten teidän ryhmässä on nostettu esille lasten osallisuus? *
2. Miten ryhmässänne toteutuu lasten osallisuus ulkoiluun siirtymisissä? *
3. Miten ryhmässänne toteutuu lasten osallisuus ruokailuun siirtymisissä? *
4. Miten ryhmässänne toteutuu lasten osallisuus päivälevolle siirtymisissä?
5. Millaiset tekijät mahdollistaa tai rajoittaa lasten osallisuutta ulkoiluun siirtymisissä?

6. Millaiset tekijät mahdollistaa tai rajoittaa lasten osallisuutta ruokailuun siirtymisissä?
7. Millaiset tekijät mahdollistaa tai rajoittaa lasten osallisuutta päivälevolle siirtymisissä?
8. Haluatko kertoa vielä jotain muuta ryhmänne lasten osallisuudesta liittyen ulkoiluun, ruokailuun ja päivälevolle siirtymistilanteisiin?

Tutkimuksen suostumus

Vastaukset annetaan anonymisti ja yksittäisen vastaajan tunnistamisen riski minimoidaan. Aineisto hävitetään tutkimuksen päätyttyä.

9. Vastauksiani saa käyttää tutkimukseen. *
  - Kyllä.
  - Ei.

10. Annan suostumuksen henkilötietojen käsittelyyn. *

Tietosuojailmoitus:

[https://tuni-](https://tuni-my.sharepoint.com/:w:/g/personal/johanna_kuusi_tuni_fi/EVw7dfIGHTVLq_CPArtH-JcBNmG88WGP46rGPkxZZh0rYw?e=fS3jyu)

[my.sharepoint.com/:w:/g/personal/johanna_kuusi_tuni_fi/EVw7dfIGHTVLq_CPArtH-JcBNmG88WGP46rGPkxZZh0rYw?e=fS3jyu](https://tuni-my.sharepoint.com/:w:/g/personal/johanna_kuusi_tuni_fi/EVw7dfIGHTVLq_CPArtH-JcBNmG88WGP46rGPkxZZh0rYw?e=fS3jyu)

(Huom!

Vastaajilta ei kysytä henkilötietoja, vaan vastaukset tullaan pyytämään anonymisti.

Tässä kyselyssä ei kysytä esimerkiksi vastaajien nimiä, osoitetietoja, ikää tai ammattia eikä muitakaan vastaavia tietoja)

- Annan suostumuksen henkilötietojen käsittelyyn.
- En anna suostumusta henkilötietojen käsittelyyn.

